

Black lives matter. Definint el patrimoni

En els darrers mesos, l'onada de manifestacions antiracistes que han recorregut el món sota el lema **Black Lives Matter** han posat sota la lupa molts monuments que lloen fets o figures relacionats amb la colonització o l'esclavatge. Per exemple, l'estàtua del fins ara indiscutible **Winston Churchill**, davant del **Parlament britànic**, s'ha hagut de protegir de les accions dels manifestants pels comentaris racistes que en el seu moment va fer. Per la seva banda, als **Estats Units**, no hi ha escultura de **Cristóbal Colón** que no hagi estat atacada mentre que a **Barcelona** es discuteix què fer amb un dels seus símbols més conegut, la columna que el famós navegant té al final de les Rambles. Per contra, el 2018, no va haver-hi problemes per retirar l'estàtua de l'empresari colonial i mecenes cultural **Antonio López, Marqués de Comillas**, per esclavista, ans al contrari, el consistori barceloní va organitzar una festa per celebrar-ho.

Estàtua de Colón a punt de ser enderrocada pels manifestants en el Bayside Markplace de Miami, Florida. <https://redradiove.com/>.

Estem parlant de peces que formaven part del patrimoni cultural dels pobles¹ perquè representaven episodis o personatges que la societat admirava però que ara, amb major o menor intensitat, detesta. Això ens fa veure que el patrimoni té un alt component significatiu. L'element simbòlic, emblemàtic o emotiu forma

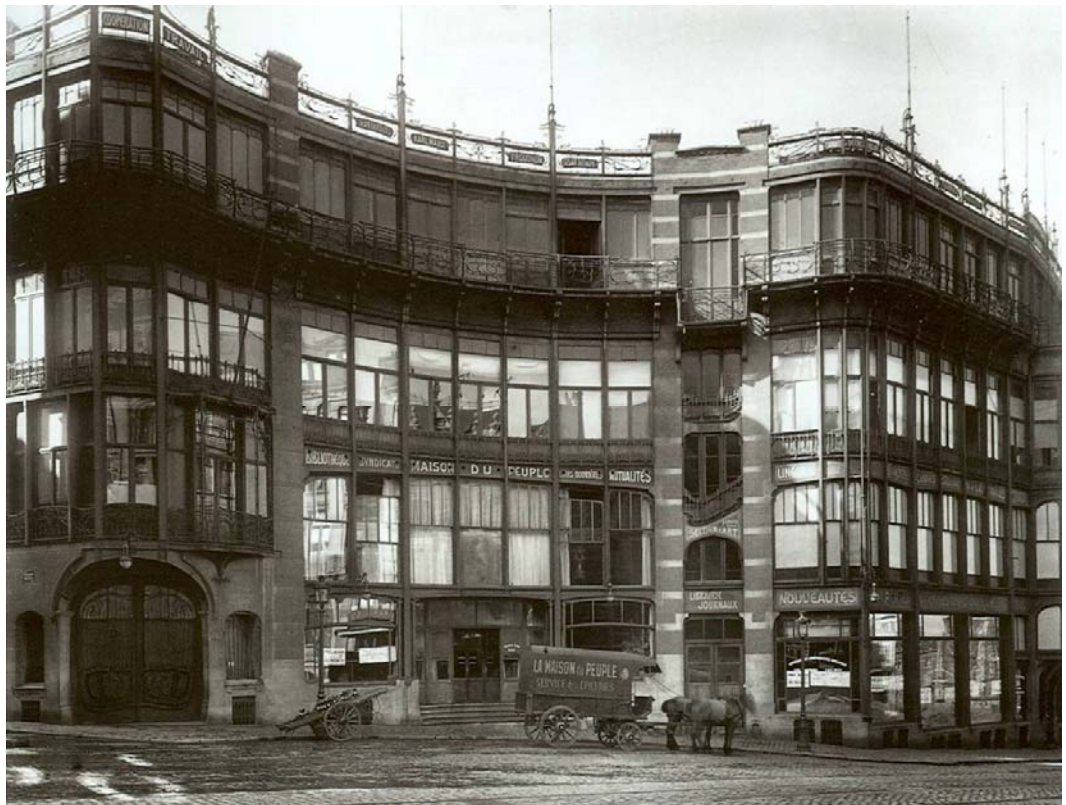
---

¹ Amb l'expansió mundial dels valors occidentals el concepte de "patrimoni històric" europeu es va generalitzar a través de la Convenció sobre la protecció del patrimoni mundial, cultural i natural adoptada, al 1972, per la Conferència General de l'UNESCO no sense tensions. Encara ara, per exemple, hi han països musulmans que no comparteixen l'afany d'atribuir valors artístics o històrics a edificis que per a ells han de ser exclusivament religiosos. I tampoc es del tot comprensible per les cultures orientals el concepte de temps occidental i la rellevància que donen a la matèria. En el cas japonès la tradició forma part del present per la qual cosa conservar els monuments es reconstruir-los ritualment de bell nou amb les mateixes tècniques mil·lenàries però, amb nous materials.

part de la seva essència, sovint més que el seu valor històric o artístic. I, com veiem, no és immutable, en contra de la percepció que es tenia fins ara. Queda clar, doncs, que cada generació redefinirà el patrimoni segons la seva percepció del passat, del present i del que vulgui que sigui el futur. Esperem, en tot cas, que es faci tenint present tots els seus valors més enllà de la corrent emotiva del moment.

El mateix podem dir del patrimoni construït. Un cas paradigmàtic ha estat **Antoni Gaudí**. En vida va veure com se'l tractava de boig i la seva obra era ridiculitzada. Ara, en canvi, se'l vol santificar i les seves obres formen part del **Patrimoni Mundial**. Malauradament el valor immobiliari de molts solars ha pesat més que el valor arquitectònic dels edificis, sobretot quan són propers a nosaltres i per tant, poc coneguts, com passa amb els bastits al segle XX. Això no treu que a Bèlgica es lamentin ara d'haver permès la desaparició (1968) de la **Maison du Peuple** de **Víctor Horta**; a França **Les Halles** de **Víctor Baltard** (1970) o els **tallers Esders** d'**Auguste Perret** (1960); al Japó l'**hotel Imperial de Tokio** de **Frank Lloyd Wright** (1968); a Alemanya els **magatzems Sckocken** a Stuttgart d'**Erich Mendelsohn** (1955); als Estats Units el consultori de **Louis Khan** a Philadelphia (1954); a Espanya la **casa Trinxet** de **Josep Puig i Cadafalch** a Barcelona (1969), els **laboratoris Jorba** de **Miquel Fisac** (1999) o la **casa Guzmán** d'**Alejandro de la Sota** a Madrid (2017)... i segurament nosaltres ens lamentarem de la pèrdua de la **casa Palau** de Sant Julià de Lòria (2002), l'**Hotel Pla** d'Escaldes (2010) o l'**editorial Casal i Vall** d'Andorra la Vella (2013) tot i les advertències d'institucions com el **COAA**, **ICOMOS** o periodistes com **Andrés Luengo** o **Alba Doral**.

La desapareguda Maison du Peuple de Víctor Horta obra mestra de l'arquitectura universal. (<https://rudygodinez.tumblr.com/post/73818856097/victor-horta-la-maison-du-peuple-brussels-1896-1899>).

Però, com un edifici passa a formar part del patrimoni cultural?

Bastir un edifici correctament i amb sensibilitat estètica no és gens fàcil. Que, a més, a partir d'un cert moment, sigui valorada per la societat de forma continuada, encara menys. Quan això passa l'edifici entra a formar part d'una categoria exclusiva: la dels **monuments històrics**; peces fonamentals del patrimoni cultural d'un país. Ara bé, el reconeixement oficial d'aquesta realitat es fa a través de la seva declaració legal segons els preceptes de la corresponent llei que, per fer-ho, defineix implícitament els conceptes bàsics del que entén per patrimoni. En el nostre cas la **Llei 9/2003, del 12 de juny, del patrimoni cultural d'Andorra** i la posterior **Llei 15/2014, del 24 de juliol, de la modificació de la Llei 9/2003, del 12 de juny del patrimoni cultural d'Andorra**, que parteixen de la **Llei 9/1993, de 30 de setembre, del Patrimoni Cultural Català**. Entre la norma catalana i l'andorrana, va aparèixer, l'any 2000, la **Carta de Cracòvia: Principis per a la conservació i restauració del patrimoni construït**. Aquest document és de gran interès perquè va voler fixar explícitament els conceptes terminològics que emprava a través d'un annex de definicions, de tal forma que tothom entengués el mateix quan es parla de: **patrimoni, monument, autenticitat, identitat, conservació, restauració i projecte de restauració**. Curiosament la nostra llei no té en compte les definicions de la Carta internacional sinó que segueix, quasi literalment, la catalana.

És interessant comparar les definicions de la **carta de Cracòvia** amb les de dues lleis citades per veure les diferències i les mancances. Per fer-ho hem copiat correlativament les descripcions de l'andorrana (A), de la catalana (B) i de la **Carta de Cracòvia** (C) seguint el seu llistat, al que hem afegit, donada la seva importància, els conceptes d'**entorn de protecció i valor**.

El patrimoni cultural:

- A. *El patrimoni cultural constitueix un dels testimonis principals de la història, la identitat i la creativitat d'un país.*
- B. *El patrimoni cultural és un dels testimonis fonamentals de la trajectòria històrica i d'identitat d'una col·lectivitat nacional.*
- C. *Patrimoni (sense l'adjectiu cultural) és el conjunt de les obres de l'home en les quals una comunitat reconeix els seus valors específics i particulars i amb els quals s'identifica. La identificació i la especificació del patrimoni és per tant un procés relacionat amb l'elecció de valors.*

Les dues primeres normes parlen del patrimoni cultural com a quelcom existent del que es dona fe, testimoni. La llei només ho ratifica. Vénen a dir que el patrimoni és quelcom heretat que forma part indiscutible de la història, de la història de l'art i de la identitat nacional. Per tant, no hi ha selecció, simplement el patrimoni hi és i només cal posar-ho en evidència.

La Carta, per la seva banda, posa el focus en com la comunitat tria el patrimoni, és a dir, en els **valors** que aprecien en ell. Es tracta, doncs, d'un procés aixiològic², d'un acte estimatiu de naturalesa moral basat en les preferències majoritàries de la societat. Per tant, com estem veient, si canvien els valors,

² Aixiològic: *que fa referència als valors*. Gran enciclopèdia catalana.

canvia la percepció del patrimoni. Allò que fa temps era alabat ara pot ser rebutjat, tot i estar davant del mateix objecte. No seria doncs, immutable i etern, seria quelcom a confirmar per cada generació. Per això l'importància de fer pedagogia.

El monument :

- A. *Obra d'arquitectura o altra obra material produïda per l'activitat humana, que configura una unitat singular. Pot incloure les seves pertinences i accessoris.*
- B. *(es parla de monument històric) Construcció o altre obra material produïda per l'activitat humana que configura una unitat singular.*
- C. *El monument és una entitat identificada pel seu valor i que forma un suport de la memòria. En ell, la memòria reconeix aspectes rellevants que guarden relació amb actors i pensaments humans, associats al curs de la història i encara accessibles a nosaltres.*

Com podem veure la primera i la tercera entrada parlen de **monument** mentre que la segona de **monument històric**. Hauríem de remarcar que no són la mateixa cosa³. El primer concepte s'aplica a les construccions aixecades amb la voluntat expressa de ser quelcom singular des de l'inici. Un recordatori de fets, de personatges o de creences que formen la base d'una comunitat. Mentre que el segon és quelcom sobrevingut a un edifici que mai va estar pensat per ser un referent però que, a partir d'un determinat moment, la societat aprecia en ell valors històrics o artístics que el fan únic. En paraules de **Françoise Choay**⁴:

El monument té com a fi revivir en el present un passat submergit en el temps. El monument històric manté una altra relació amb la memòria viva i amb la duració. O bé pot ser instituït simplement com a objecte de coneixement i integrat en una concepció del temps: en aquest cas, el seu valor cognitiu el relega sense remei al passat o, més bé, a la història en general o a la història de l'art en particular; o bé, a més a més, pot -en tant que obra d'art- dirigir-se a la nostra sensibilitat artística, al nostre "desig d'art" (kunstwollen): en aquest cas, forma part de la vivència del present, sense la mediació de la memòria ni de la història.

En tot cas, si entenem que totes tres normatives parlen del mateix, podem dir que per les dues primeres el monument es distingeix de la resta de construccions per configurar una **unitat singular**, és a dir, un tot indivisible i únic. En canvi, per la tercera, el monument es diferencia pels **valors** -arquitectònics, documentals i significatius- que la societat aprecia en ell i que no té la resta. Valors associats amb la memòria, per tant, a un record present, accessible. La paraula monument ve

³ Com diu F. Choay: *Las dos nociones -que hoy en día se confunden a menudo- son sin embargo, a muchos efectos, opuestas, si no antinómicas. En primer lugar, lejos de mostrar la casi universalidad del monumento en el tiempo y en el espacio, el monumento histórico es una invención, bien datada, de Occidente, y respecto a la cual los informes de las organizaciones internacionales demuestran que se trata de una noción no dissociable de un contexto metal y de una visión del mundo. Alegoría del patrimonio. Monumento y monumento histórica a la revista Arquitectura Viva, número 33, Madrid, noviembre-diciembre de 1993.*

⁴ F. Choay, *Alegoría del patrimonio*, Barcelona, 2007.

del llatí **monumentum**, que al seu torn deriva de **monere**, que vol dir recordar, és a dir, fer venir a la ment una cosa passada.

Restauració de la casa Rull de Sispony E. Dilmé i F. Vicente 1997-2000 (fotos Patrimoni Cultural).

La restauració:

- A. *S'entén per restauració el conjunt d'operacions tècniques i científiques destinades a garantir, en el marc d'una metodologia crítica i estètica, la continuïtat d'una obra d'art.*
- B. *(dona uns) Criteris d'intervenció.*
- C. *La restauració és una intervenció dirigida sobre un bé patrimonial, quin objectiu és la conservació de la seva autenticitat i de l'apropiació de la comunitat.*

Projecte de restauració: El projecte, resultat de l'elecció de polítiques de conservació, és el procés a través del qual la conservació del patrimoni edificat i del paisatge es porta a terme.

Per la llei andorrana la **restauració** cerca prolongar la vida de l'obra d'art, mentre que la catalana dona uns criteris: prohibir reconstruccions, eliminacions de parts, col·locar publicitat, fer-hi addicions mimètiques que en falsegin l'autenticitat històrica... Finalment, la **Carta de Cracòvia** busca conservar l'autenticitat i l'estima de la comunitat. Diríem que aquest darrer document concreta més. No es queda en el simple allargament acrític de l'existència del monument sinó que busca conservar els seus valors -documentals, arquitectònics i significatius- i no tant la matèria. Aquesta pren sentin en relació amb els valors essencials del monument i no per ella mateixa.

La Carta defineix, de pas, el projecte de restauració que el vincula a una estratègia política sobre el patrimoni i com a instrument concret per conservar tant els edificis com el paisatge.

Restauració del Colomer de Casa Rossell d'Ordino. E. Dilmé 2013-2014. (Fotografies Despatx Enric Dilmé i Jaume Riba. Fotògraf).

La conservació:

- A. *S'entén per conservació totes les operacions destinades a la compressió d'una obra a conèixer la història i el seu significat, a assegurar-ne la salvaguarda material i, eventualment, la restauració i revalorització. S'entén per conservació integrada el conjunt de mesures que tenen com a finalitat assegurar la perennitat del patrimoni cultural immoble i vetllar pel seu manteniment en un entorn adequat, ja sigui construït, ja sigui natural i per l'adaptació respectuosa amb els seus valors fonamentals a les necessitats de la societat.*
- B. No hi ha cap definició de conservació.
- C. *Conservació és el conjunt d'actituds d'una comunitat dirigides a fer que el patrimoni i els seus monuments perdurin. La conservació és duta a terme amb respecte al significat de la identitat del monument i als seus valors associats.*

La llei andorrana distingeix entre **conservació** i **conservació integrada**. La primera engloba el coneixement del monument i la seva permanència a través de la restauració en cas de necessitat. La segona entrada parla de la continuïtat del monument en un lloc adient i de la compatibilitat dels futurs usos als valors del mateix. Aquí s'introdueix el tema de l'entorn del bé i de la reutilització dels monuments i apareix, per primera vegada, el concepte de valor.

Per la seva banda, la norma internacional entén la **conservació** com el conjunt de mesures que es prenen per salvaguardar el patrimoni pel que fa als seus valors.

Fotografia del fons familiar de la cuina de Cal Closa a Andorra la Vella i la posterior rehabilitació. E. Dilmé, 2007.

L'entorn de protecció:

- A. *L'entorn de protecció d'un bé d'interès cultural és l'espai, edificat o no, que dóna suport ambiental al bé i que si és alterat pot afectar-ne els valors, les perspectives, la contemplació o l'estudi.*
- B. *(dintre de l'article 11: Contingut de la declaració) En el cas dels béns immobles, la classe que les ha estat assignada, d'acord amb l'article 7, i, si escau, la delimitació de l'entorn necessari per a la protecció adequada del bé. L'entorn, que pot incloure el subsòl, és constituït per l'espai, sigui edificat o no, que dóna suport ambiental al bé i l'alteració del qual pot afectar-ne els valors, la contemplació o l'estudi.*
- C. No se'n fa referència.

La norma andorrana parteix de la definició d'entorn de protecció de la llei catalana però, a diferència d'aquesta, li dóna rellevància a través d'un article propi: el 13. En ell, a més d'afegir les perspectives com a elements a protegir, adverteix que es poden establir limitacions, degudament justificades, en l'edificació en l'entorn de protecció. Per un altre costat, la nostra llei desenvolupa més el contingut de la declaració d'un bé d'interès cultural en quant a criteris i tramitació a aplicar, alhora que el fa extensiu a l'entorn de protecció.

L'entorn de protecció ha estat el punt de major discussió de la llei andorrana. De fet, va centrar la modificació que es va fer el 2014 i, segurament, centrarà la següent. Dels 100 m de protecció cautelar inicials es va passar als 20 m posteriors

alhora que es definien dues zones, una propera (zona d'acompanyament, zona 1), obligatòria, i una exterior (zona preventiva, zona 2), potestativa pels comuns. Va ser

una modificació política sense base científica que pretenia desbloquejar la redacció dels entorns sense, però, resultats fins avui.

Per la redacció dels entorns es va publicar la **Guia metodològica per a la delimitació dels entorns de protecció dels béns immobles d'interès cultural-maig del 2009**. La guia no partia de cap dels articles de la llei sobre monuments sinó del que se centra en els **conjunts arquitectònics**, concretament de l'article dels **instruments d'ordenació urbanística** que cal redactar per protegir-los (article 16). Tota una contracció, ja que amb l'entorn, com diu l'article que el defineix, cal fixa els criteris arquitectònics i urbanístics i no fer urbanisme, com recorda el mateix document i, repetidament, el propis tècnics de patrimoni⁵. Ara bé, no hi havia un altre. L'article 16.2 era l'únic del que es podia sortir -tot i referir-se a un instrument d'ordenació- al ser l'únic que parla de què: *cal fer una anàlisi del conjunt que tingui en compte la seva evolució espacial i que integri les dades arqueològiques, històriques, arquitectòniques, tècniques, econòmiques i socials*. Com es pot veure, tot i que es parla de **conjunt** referint-se a **conjunt arquitectònic** la guia, hàbilment, ho assimila a l'**entorn** i així queda connectada amb la llei.

La guia pretenia fixar una pauta que no deixés res a l'atzar de tal forma que tots els futurs entorns estiguessin tallats pel mateix patró. Era com un intent de mètode sistèmic⁶ que volia abastar els entorns, els monuments, la restauració⁷... però, alhora, afegia consells, reflexions... a voltes pedagògiques⁸ o voltes paternalistes⁹... i, a més, marcava la informació a exposar, els documents, els tamanys, les formes, els colors... Masses coses. A la pràctica els dossiers dels entorns de protecció han resultat ser documents feixucs amb informació moltes vegades repetida o perifèrica o intrascendent¹⁰.

La guia va ser un primer pas, important, però que no ha estat revisat d'ençà que es va publicar ara fa més d'una dècada, i ho necessita, sobretot perquè continua essent la base obligatòria per la redacció dels entorns de protecció.

⁵ La guia intenta defugir les referències urbanístiques fent servir tot un seguit d'eufemismes: criteris, orientacions, recomanacions, prescripcions, orders, suggeriments...

⁶ Com diu M. Bunge: *Es pot sostenir que el sistemisme és l'enfoc adoptat per tot aquell que es proposa explicar la formació, manteniment, reparació o desintegració d'una cosa complexa concreta de qualsevol tipus*. M. Bunge, *Tratado de filosofía. Vol. IV, Ontología 2; Un Mundo de Sistemas*, Barcelona, 2012.

⁷ En aquella època el ministeri de Cultura havia contractat com a assessor l'arquitecte Benoit Melon. La seva tasca principal havia de ser els entorns de protecció però no s'en va ensortir. Abans de marxar va dirigir la redacció de la guia metodològica comentada, possiblement sense disposar del suficient temps per afinar-la. Mentre va ser a Andorra també va donar el seu parer en altres temes com la remodelació de la plaça major de Sant Julià de Lòria -viatjant amb el ministre a Estats Units per parlar amb els arquitectes encarregats de la mateixa- o la restauració del Pont de la Margineda. Recordo com va dir la seva al respecte però, a diferència del que es diu darrerament, no va fer ni coordinar cap projecte, com em va deixar ben clar respecte a tots els estudis que calia fer per conèixer a fons el pont entre els que hi havia la seva resposta a les crescudes del riu pels propers 100 anys així com les possibles solucions.

⁸ Com quan s'explicava explicant els "tres documents de gestió del territori" que diu que hi han: *el document de protecció, el document d'urbanisme i els projectes per reconquerir una qualitat del marc de la vida en aquest sector*. El tema de la millora de la qualitat de vida apareix diverses vegades i fins i tot enceta les conclusions amb: *Com a conclusió del document que s'ha de fer, cal definir grans línies i orientacions precises per millorar la qualitat de vida al voltant del BIC considerat*.

⁹ Com quan diu: *Aquest treball va adreçat al públic en general, és a dir, a persones que no són obligatòriament expertes en arquitectura i encara menys en arqueologia. Per tant, es recomenava que hi hagi esquemes il·lustrats (per exemple, quatre vinyetes per mostrar el desenvolupament espacial del lloc i el BIC)*.

¹⁰ Dades d'assolejant, dades pluviomètriques, dades de la població: densitat, piràmide d'edats, repartiment segons orígens...

Rehabilitació de l'Era i l'ereta de cal Torres de Pal com a centre d'interpretació del Romànic. E. Dilmé, 2003-2004

L'autenticitat:

- A. Apareix puntualment, sense definir, en l'article 15 *Criteris generals sobre les intervencions*, punt 1: *Els monuments no poden ser enderrocats i se n'han de conservar la identitat, la integritat i l'autenticitat.*
- B. També la trobem una sola vegada en l'article 35, *Criteris d'intervenció*, punt d: *és prohibit de reconstruir totalment o parcialment el bé, excepte en els casos en què s'utilitzin parts originals i de fer-ne addicions mimètiques que en falsegin l'autenticitat històrica.*
- C. *Significa la suma de característiques substancials, històricament determinades: de l'original fins a l'estat actual, com resultat de les diverses transformacions que han ocorregut en el temps.*

L'autenticitat és un dels conceptes bàsics de la restauració monumental, és allò que cal salvaguardar dels monuments. Les diferents cartes internacionals ho mencionen constantment des de la primera, la **Carta de Venècia** de 1964, que s'inicia amb la declaració:

Les obres monumentals dels pobles, portadores d'un missatge espiritual del passat, representa en la vida actual el testimoni viu de les tradicions seculars. La humanitat, que cada dia toma consciència dels valors humans, les considera patrimoni comú reconeixent-se responsable de la salvaguarda

enfront a les generacions futures. Estima que el seu deure transmetre-les en la seva complexa autenticitat.

Fins i tot, hi va haver un document centrat només en aquest tema. El **document de Nara** sobre l'**Autenticitat**, de l'any 2000, on es deia:

...els judicis de autenticitat poden vincular-se al valor d'una gran varietat de fonts d'informació. Alguns dels aspectes de les fonts poden ser la forma i el disseny, els materials i les substància, l'ús i la funció, la tradició i les tècniques, la ubicació i l'escenari, així com l'esperit i el sentiment, i altres factors interns i externs. L'ús d'aquestes fonts permeten l'elaboració de les dimensions específiques (artístiques, històriques, socials i científiques) del patrimoni i cultural objecte d'examen.

Així doncs, com es pot deduir, l'autenticitat d'un monument està relacionat amb les seves dimensions específiques: artístiques, històriques, socials i científiques, que agrupen la gran varietat de fonts d'informació de la qual parla el **document de Nara**. En definitiva, està relacionat amb el seu valor. Autenticitat i valor van de la mà. Els valors són els que donen autenticitat al monument i, aquesta, l'autenticitat, és la que cal preservar.

A la vista de la importància que l'autenticitat té com a principi rector de les intervencions en el patrimoni sorprèn com en les dues lleis comentades no estigui més present i que, ni tan sols, es defineixi.

La identitat:

- A. Es menciona puntualment conjuntament amb l'autenticitat i la integritat en el mencionat l'article 15: *Criteris generals sobre les intervencions* punt 1.
- B. No apareix.
- C. *S'entén com la referencia comú de valors presents generats en l'esfera d'una comunitat i els valors passats identificats en l'autenticitat del monument.*

Les dues primeres normes no aporten cap definició d'identitat, a banda de citar-la molt poques vegades. El **document de Nara** per la seva banda relaciona la identitat, de nou, amb els valors. En aquest cas a dos tipus de valors: els del passat i els del present. Els primers serien els valors assentats. Aquells acceptats generació rere generació i que, per tant, formarien el nucli principal de l'autenticitat. Els segons, per la seva banda, serien els que l'actual generació veu en el monument, recullen molts dels heretats i afegint uns altres.

El valor:

Cap de les tres normes defineix el concepte de valor, per molt que constantment el citin (sobretot la **Carta de Cracòvia**) i per molt que sigui bàsic en la distinció d'un edifici com a monument. Com en cap normativa internacional sobre patrimoni apareix la definició de valor podem recolzar-nos en la descripció legal que figura a la **(UNE) PNE 41805-1 IN**, per la qual valor és:

La qualitat que posseix un edifici en virtut de la qual ha de ser conservat (històric, artístic, constructiu, etc.).

Pel que podem veure ens estan parlant d'unes característiques concretes: històriques, artístiques, constructives..., per les quals hem de conservar l'edifici. És a dir, conservar té una finalitat positiva, teleològica¹¹: salvaguardar la qualitat d'un monument. Aquella que el fa únic i irrepetible. I per tant, per qualificar un edifici de monument, abans de res, cal fixar aquesta qualitat, que no deixa de ser la suma de tots aquells valors excepcionals que la societat, majoritàriament, aprecia en l'edifici.

Segurament, la nostra llei es modificarà algun dia, possiblement per esmenar l'articulat dels entorns de protecció. Esperem que, de pas, es clarifiquin i es defineixen els conceptes bàsics del patrimoni monumental en la línia de les cartes internacionals. Hi sortirem tots guanyant.

Escrit a Escàs (La Massana), a una setmana d'acabar el mes de juliol de l'any 2020

ENRIC DILMÉ
dr. arquitecte

T.+376 869 558 . www.enricdilme.com

Av. Fiter i Rossell 109 . local 2
AD700 Escaldes-Engordany . Andorra

---

¹¹ Teleologia: *Finalitat*. Gran enciclopèdia catalana.